

Nogen bemerkninger om den saakaldte privat- publike paatale av lovovertrædelser.

Av Segelke Thrap.

Det er et i alle kultursamfund mere og mere gennemført princip, at forfølgelsen av straffbare lovovertrædelser saavel som straffens idømmelse og fuldbyrdelse er overladt staten. Dette ligger i sin grund ganske enkelt deri, at straffelovene skal være uttryk for det hele samfunds retsopfatning, hvorfor ogsaa enhver krænkelse av disse love blir en krænkelse av samfundet selv, som dette og kun dette har ret til at undertrykke.

Erkjendelsen herav er ogsaa forlængst trængt saa dypt ind i den almindelige bevidsthed, at det skulde staa for os som et til oprør fristende barbari, om det blev tilladt den besvegne kreditor at sælge den skyldige eller nogen av hans husstand som slaver, eller om den mægtige godsherre skulde kunne la den grepne vildttyv hensmægte i sin skumle taarnkjælder. Ja man vilde endog reagere ganske kraftig mot den tanke, at en bestjaalen selv skulde kunne delta som jurymand i straffesaken mot den mest overbeviste tyveknekt.

Man ser da ogsaa snart sagt overalt, hvordan ikke blot domstolene, men ganske særlig straffestederne (fængslerne) og disses personale helt gaar over i statens haand og løses fra enhver avhængighet, ogsaa økonomisk, av private saavel som av lokale myndigheter.

Kun ved at disse institutioner samles under en fælles

overledelse og med ensartede, stadig mere internationale regler kan man stole paa en lidenskapsløs og upartisk avslutning paa de mangesidede og brogede tragedier, som ender med lovbrysterens straf. I samme retning peker ogsaa gennemførelsen av det princip, at utbyttet av bøtestraf og konfiskation skal tilfalde statskassen.

Kunde man nu tænke sig den ovenfor nævnte opfatning av lovbruddet ganske rent og klart, saaledes altsaa, at enhver overtrædelse av en stats straffelove kun var en krænkelse av selve statssamfundet eller dets idé, da vilde intet være klarere, end at det helt ut maatte ligge i statens haand at avgjøre, om krænkelsen, lovbruddet, skulde forfølges og straffes. Det vilde isaafald staa ganske klart for enhver, at der gives lovbrud av saa liten realitet og saa undskyldelige, at en paatale likefrem vilde staa i misforhold baade til hvad der skyldes statens værdighet og til de økonomiske ofre, forfølgelsen vilde kræve.

Slik arter det sig imidlertid ikke i regelen. Ved det overveiende antal lovovertrædelser er det private interesser, enkeltpersoners liv, gods eller ære, som umiddelbart krænkes. Først i anden række skimter man likesom det gjennom sin lov krænkede samfund. Man har overhodet vanskelig for at konstruere tilfælde, hvor det ikke er saa; det maatte da være forsøk paa ganske særlig almenfarlige forbrydelser, som blev opdaget og hindret, inden nogen direkte skade blev bevirket. Ti fuldbragt vilde forbrydelsen næsten undtagelsesfrit komme til at ramme en eller flere enkelte personer, selv om deres tap for den almindelige bevidsthed kom til at staa som det mindre i forhold til det større. Tænk f. eks. paa fædrelandsforræderi eller paa et væbnet attentat mot landets nationalforsamling.

Ved de fleste lovbrud vil den umiddelbare krænkelse av den enkelte træde skarpt i forgrunden. Og det vil da igjen si, at der som regel er en eller flere private personer, der som fornærmet ved forbrydelsen anmelder denne og kræver tiltale og straf for fornærmeren. Disse personer, den be-

stjaalne, den ærekrænkede, den paa legemet fornærmede, kan sjelden gaa ut fra, at staten ukaldet tar sig av hans tarv bare av den grund, at der tillike handles om et brud paa dens lov. Han maa selv fremstille sig med sin klage, stille sig under statens beskyttelse og be om hjelp til at finde fornærmeren, sikre sig hans person og avstraffe ham.

Hvis nu staten — og det hænder jo — finder fornærmelsen saa ubetydelig, at den ikke gir rimelig grund til forfølgning for at skaffe den krænkede ret eller beskyttelse, vil den i regelen finde endnu mindre grund til at forfølge lovbruddet av rent principielle hensyn til hævdelse av straffebudets effektivitet. Og klagen blir henlagt uten sak.

Her trenger desuten endnu et nyt hensyn sig frem: den moderne strafferetspleie. Eftersom man mer og mer gaar over til at betrakte lovovertræderne og deres gjerninger *s o c i a l t*, er det en kjendsgjerning, at ikke bare den privat fornærmede uvilkaarlig trænges tilbake, men at heller ikke lovbruddets forfølgelse med straf længer spiller samme rolle, idet spørsmålet om den rationelle og individuelt retfærdige maate at ta sig av overtræderne paa litt efter litt erobrer forgrundspladsen. Dette er tillike et meget omt punkt. Ti saa vist det er, at det som regel er den rent materielle skade, den fornærmede først og fremst søker erstattet, likesaa vist er det, at det i de fleste tilfælder vil være orkesløs tale at henvise ham til civilt søksmaal mot den gjerne fattige forbryder. Frafalder staten sin tiltale til straf, da mister jo samtidig den fornærmede den tilfredsstillelse, der altid ligger i at se tyven, ærekrænkeren eller voldsmanden lide for sin gjerning, og som i regelen er det eneste, han kan haabe at opnaa.

Den avveien av disse hinanden krydsende hensyn, som gaar foran enhver beslutning om anvendelse av offentlig straf, kan ikke undgaa meget ofte at maatte opfattes som en uretfærdighet.

Men netop i og med det indlysende i, at den litte skade næsten aldrig vil kunne opprettes, enten den nu er økonomisk.

fysisk eller sjælelig, og at det kun er straffeondets tilføielse, der handles om, — netop derfor kan og bør staten staa frit i sit valg. Finder den i det givne tilfælde anvendelse av straf meningsløs, overveiende skadelig eller endog samfundsfarlig, maa den selvfølgelig ikke la sig lede av den fornærmedes hævnlyst eller bøie sig for hans av den lidte uret uvilkaarlig paavirkede opfatning av moral og samfundsorden. Hele den moderne lovgivning paa dette vide felt peker i denne retning. Man vil dog ikke gaa tilbake til at anvende straffedomme paa sindssyke eller paa smaa barn, selv om den skade, som kan voldes ved deres gjerninger, mangen gang er større og mere vidtrækkende end den, der forarsakes av voksne og helt ansvarlige personer. --

Det er da klart nok, at med erkjendelsen av statens suveræne varetølgelse av straffemyndigheten maa der bli stadig mindre plads for den private paatale av lovovertrædelse med straf som maal.

Det ligger i denne suverænitets natur, at staten gjennom sin lovgivning en gang for alle kan undta visse slags lovovertrædelser fra offentlig paatale. Den kan f. eks. si, at ærekrænkelser mellem privatpersoner vistnok bør kunne belægges med straf, men at staten oppfatter saadanne som et privat medlemværende, der kan og ogsaa visselig helst bør ordnes i mindelighet og stilhet uten at paakalde den almindelige opmerksomhet, en offentlig rettergang maa volde. I dette slags tilfælde kan man si, at staten strækker sig saa langt som til at overlate sine domstole og sin straffemyndighet til avbenyttelse under en rettergang mellem de to private parter. Staten optræder ikke som part, men tillater av hensyn til, at saken muligens ender med offentlig straf, at den føres i straffesakens betryggende former.

Hierfra og til den saakaldte privat-publike paatale er der et meget stort sprang.

Likheten mellem denne paatale og den helt private ligger deri, at det ved dem begge avhænger av den fornærmede, om straf skal ilægges for lovovertrædelsen. Ulikheten

i, at staten ved den privat-publike paatale, naar den først har erhvervet den fornærmedes samtykke, selv indtræder som part og forfølger saken som om den fra først av hadde været helt offentlig.

Det er muligvis saa, at man fremdeles maa opretholde denne art av paatale for visse arter av lovovertrædelser. Men det skal ikke negtes, at den ofte nok for en mindre lovkyndig og indsigtfuld almenhet maa komme til at staa som en absurditet og fremforalt som en i de enkelte tilfælder partisk eller uretfærdig avgjørelse. Der indtræffer i vor tid med sin aarvaakne presse og med sin sterke kritik av offentlige myndigheter rent til daglig begivenheter, der utpeker en bestemt person som forbryder. Hans handlinger, der ofte kan være av ganske graverende art og med de bedrøveligste følger for den fornærmede, diskuteres mand og mand imellem eller er endog det almindelige samtalemæne, dagens skandale. Man forstaar ikke, hvordan den offentlige paatalemyndighet tilsynelatende er den eneste, som ikke kjender noget til det hele. Og man fordømmer, ganske vist ofte ut av en smaalig almueopfatning, det faktum, at den skyldige gaar fri og frank omkring, mens saa mange andre, hvis feiltrin synes saa meget mindre og undskyldeligere, maa lide sin straf.

Men foruten dette hensyn til almenhetens dom, der jo aldrig bør være eneraadende i spørsmåal som dette, er der ogsaa en række andre momenter, som trækker i retning av at indsnevre anvendelsen av privat-publik paatale til det mindst mulige. Jeg skal her nævne et par av disse.

Det ene er den i og for sig besynderlige omstændighet, at det skal være avgjørende, fra hvilken kilde paatalemyndighetens underretning om forøvelsen av en strafbar handling skriver sig. Jeg sier med forsæt underretning, uagtet jeg er opmerksom paa, at man rent juridisk kan opstille en streng skjellen mellem den rene underretning og klagen eller anmeldelsen. Men saken er jo ganske enkelt den, at en blot og bar underretning fra den fornærmede til paatale-

myndigheten vilde være en meningsløshet, hvis den ikke tillike maatte opfattes som en begjæring om tiltale og straf. Paatalemyndigheten maa altsaa i hvert tilfælde bringe paa det rene, om den har faat sin underretning fra den som selv er fornærmet ved den stråfbare handling eller fra den som lovlig repræsenterer denne. Først naar dette er bragt paa det rene, kan retfærdigheten — kanske forsent — sætte sig i bevægelse.

Et andet moment er det ubestridelige faktum, at de forskjellige arter av lovovertrædelser grænses ganske nær op til hinanden. Det kan ofte først ved en nøiagtig undersøkelse bringes paa det rene, under hvilket straffebud en gjerning skal subsumeres. Men saadan skjelnen, der i virkeligheten først kan gjøres med endelig virkning av domstolen, er denne ofte avskaaret fra at foreta, naar der ikke er adgang til paa forhaand at foreta den nødvendige forundersøkelse. Man kan bare tænke paa underslag i forhold til tyveri, bedrageri til falsk og den ved trusler iværksatte utugt til den som voldtægt antagne tvang. Her blir efter norsk straffelov tyven, falskneren og voldsmanden at straffe uten begjæring av den fornærmede, mens det i de tilstøtende grænsetilfælder ligger i dennes haand, om saa skal ske.

Endelig har man den store betænkelighet ved overhodet at overlate nogen privatperson en slik magt som den der ligger i at bestemme om anvendelse av offentlig straf. Det er nok saa, at den fornærmede paa ingen maate er tillagt nogen domsmyndighet. Han har alene ret til at anmelde lovbruddet og nedlægge paastand paa straf. Men er først denne hans anmeldelse sat som betingelse for rettergang, blir det allikevel ham, som holder traadene. Og der skal ikke megen indsigt eller erfaring paa dette omraade til at forstaa, hvad dette leder til. Om man kunde gaa ut fra, at den fornærmede alltid er en ædel og rettænkende person og fornærmeren en slyngel, var jo saken forholdsvis enkel. Men livet viser ofte noget andet. Det er langt fra bare troskyldige, som bedrages, slet ikke bare fredelige spadserende,

som lider overlast paa legemet, og heldigvis slet ikke bare helgener, hvis dyd krænkes ved uhøviske tilnærmelser av en art, som ligger hinsides straffelovens grænser. Og de forhandlinger, som drives forinden der træffes bestemmelse om, enten der skal gjøres anmeldelse eller ei, har uhyggelig ofte en eiendommelig økonomisk karakter, allerhelst naturligvis, hvor den skyldige har en ære at forsvare og en social position at opretholde. Det tør nok da hænde, at betalingen kan komme til at staa i misforhold til den erstatning, nogen skjønsmænd vilde driste sig til at gi sin stemme, eller i pengesaker til den virkelige økonomiske skade.

Tilsammentat har disse forskjellige momenter ledet til, at omraadet for den privat-publike paatale er blit mer og mer begrænset, og at staten i mange tilfælder har forbeholdt sig at optræde aktivt overfor lovovertrædelser, paa hvis paatale den fornærmede før hadde den absolut avgjørende indflydelse.

Hvor langt man i denne retning bør gaa og om man idethele kommer til at fortsætte paa samme vei, vil naturligvis i nogen grad bero paa et skjønn. Men jeg skal her peke paa to bestemmelser i norsk lovgivning, som hver fra sin side allerede nu indsnevrer eller ialfald ved skarp anvendelse vil kunne indsnevre den endnu tilbakeværende adgang til utilbørlig bruk av privat-publik paatale.

Den ene er straffeprocelseslovens § 85, som bestemmer, at paatale kan undlates, naar det antages, at intet offentlig hensyn kræver, at forbrydelsen straffes, navnlig naar særdeles lang tid er hengaat siden dens forøvelse, eller særdeles formildende omstændigheter foreligger. Her har paatalemyndigheten ret til at frafalde paatale f. eks. i saker, hvor anmeldelsen bærer præg av en privat hævn eller den fremtræder som et led i en fortsat række fiendtligheter mellem to parter, hvorav den ene tror nu at ha faat strupetak paa den anden, derved at denne har begaet en kriminell handling.

Den anden bestemmelse eller rettere sagt gruppe av be-

stemmelser er indført ved det nye princip i straffeloven, at der i en række tilfælder, hvor lovovertrædelsen almindelig er gjort avhengig av den fornærmedes klage, dog er aapnet adgang til saadan paatale ogsaa uten hans begjæring, naar a l m e n e h e n s y n kræver det. Dette gjælder f. eks. ved bedrageri, naskeri og hærverk, d. v. s. netop i slike saker, hvor der er det videste spillerum for private overenskomster og forhandlinger om frafaldelse av tiltale ved ydet erstatning eller godtgjørelse. Men et alment hensyn er dog vel ogsaa kravet paa, at ikke denslags forhandlinger, naar de drives ut over det sømmelige eller gentlemanlike, krones med held. En lidt haardhændt og konsekvent benyttelse av dette nye princip skulde sikkert lære en og anden at være en smule forsiktig.

Jeg kunde gjerne i denne forbindelse nævne, at den nye norske straffelov nedsatte forældelsen av den private paa-taleret fra 1 aar til 6 maaneder fra den tid, da han er kommen til kundskap om den strafbare handling og om den i samme skyldige (§ 80). Dette trækker jo forsaavidt i samme retning.

Men jeg maa tilstaa, at for mig staar ogsaa disse 6 maaneder som et ganske uforklarlig langt tidsrum. La gaa, at den fornærmede ikke straks skal behøve at løpe hæsblæsende til politiet, la gaa, at han bør ha nogen tid til at raadfore sig med en sakfører, om han synes han trenger det, eller kanskje ogsaa med slægt og venner, og at han vel ogsaa bør kunne kalde for sig den skyldige. Men hertil trenger han dog snarere uker end maaneder. Enhver utsættelse utover det nødvendige er i virkeligheten av det onde. Og det av mange grunder.

For det første gir den lange frist en altfor god anledning til den slags underhaandsforhandlinger, som jeg ovenfor omtalte, og som neppe kan siges at være sømmelige, naar det gjælder en sak, hvor det er spørsmal om tilslut at paakalde hjelp hos den øvrighet, om hvilken det er skrevet, at den ikke bærer sverdet forgjæves.

Dernæst maa det erindres, at naar det gjælder en handling av den art, at straffeloven aapner adgang til at belægge den med offentlig straf, er det langt fra heldig, at saken i saa lang tid er overladt i private hænder. Ved at det offentlige straks kommer til, har man langt større garanti for sakens korrekte og fuldstændige opklarelse. Nu kan vidner dø, reise bort eller ialfald tape oversigten over faktum og dets detaljer, idet begivenheten kommer paa avstand og hukommelsen svigter i avgjørende punkter. Ikke engang at tale om, at den skyldige selv gives saa lang tid til at gjøre sig usynlig, utrydde gjerningens spor eller paa anden maate forrykke bevisets stilling.

Ikke mindst er den lange frist en ubillighet mot den skyldige selv. Det er slet ikke givet, at en mand eller kvinde, fordi de engang har gjort et straffbart feiltrin, derfor maa være i besiddelse av et saa robust nervesystem, at de er ufolksomme overfor den tortur, der ligger i en 6 maaneders uvishet. Især ikke, naar de vet, at deres skjæbne ligger i en gammel uvens haand, eller naar den, som har paataleretten, er en langt slettere karakter, som for sin undlatelse av at benytte denne sin ret sætter betingelser, langt mere krænkende end straffen kanskje vilde blit.

Jeg skal her faa lov at fortælle en liten historie fra min egen praksis. En mand hadde begaat to forskjellige bedragerier, og det ene av dem blev anmeldt, det andet ikke. Manden blev straffet. Han opførte sig godt i fængslet, og vedkommende fængselssekretær skaffet ham efter løsladelsen et arbeide, der gav ham det yderst nødtørftige daglige brød. Men saa en dag — fremdeles inden præsksriptionstidens utløp — faar han pludselig brev fra sin kreditor nr. 2, som skriver, at hvis han ikke inden den og den tid faar sit tilgodehavende, vil anmeldelse ske til politiet. Manden blev aldeles fortvilet, og i sin nød kom han til mig som fængselssekretærens formand med dette truselsbrev. Jeg henvendte mig til kreditor, forklarede ham, at dersom denne anden forbrydelse var blit anmeldt i tide, vilde den neppe i syn-

derlig grad ha forhoiet straffen, og forestillet ham, at manden ved nu igjen at bli rykket ut av den lille post, som han opholdt livet med, vilde komme i en meget beklagelsesværdig stilling, saameget mer, som hans rygte ved nu offentlig at bli fremstillet som den to ganger for bedrageri tiltalte, vilde bli ugjenkaldelig ødelagt. — Vi kom imidlertid ikke til enighet; jeg hadde det indtryk, at kreditor, en vistnok særdeles respektabel borger, forstod mit ræsonnement endnu mindre end jeg forstod hans. Og fængselselskapet, som nu engang hadde gjort sig til opgave at redde den stakkars forholdsvis harmlose mand, betalte efter at ha drøftet saken det skyldige beløp, som var for litet til alt andet end til at styrte en mand i ulykke. Den gang gik det altsaa bra. Men det er sandelig ikke alltid, en slik løsning staar aapen.

Endelig har den anmeldte, rent juridisk set, samme interesse i at se saken avgjort inden en rimelig tid som den fornærmede. Mens der for denne sidste i regelen handles om et retsgode, som alt er gaat tapt, gjerne uoprettelig, gjælder det for den anmeldte like saa ofte hans ære og velfærd. Jeg vil ikke engang tale om, at den mistænkte kan være uskyldig; det er jo først rettergangen, som skal bevise beskyldningens retmessighet. Men da har den anmeldte fuld ret til at forlange den frifindelsesdom, han behøver, og at se den snart og uten omsvop. Ved at tiden gaar, kan ogsaa de bevismidler, han fra først av hadde til f. eks. at godtgjøre sit alibi, gaa tapt, og han staar efter de 6 maaneder værgeløs overgit til den forfølger, hvis indicier eller misforstaaende vidner nu overvælder forsvaret.

Alle disse grunder roper i retfærdighetens navn paa, at forældelsesfristen for anmeldelse forkortes til det mindst mulige.

Et spørsmåal tør det her være, om der ikke burde aapnes paatalemyndigheten adgang til, naar en strafbar handling enten ved meddelelse fra respektabelt hold eller f. eks. gjennem omtale i et offentlig presseorgan er kommet til dens kunnskap, da at rette en henvendelse til den

angivelig fornærmede og sætte ham en passende, ganske kort frist til at avgi sin uttalelse om han ønsker tiltale mot den mistænkte. Indløper ikke saadan erklæring inden fristens utløp, kan da paatalemyndigheten i de tilfælder, hvor loven hjemler dette, straks og uten hinder av nogensomhelst private interesser træffe de fornødne skridt til avgjørelse av spørsmålet, om noget alment hensyn gjør paatale ønskelig. — Dette skulde vel være saa meget mindre betænkelig, som der efter norsk ret (se straffepoceslovens § 230) endog er adgang til at indsætte en mistænkt i varetegt under visse omstændigheter, selv om endnu ikke paatale er begjært av den dertil berettigede, naar det bare er overveiende sandsynlig, at saa vil ske.

Selv om man imidlertid paa denne maate bevarte den private bestemmelsesret i de saker, hvor denne maa siges at være berettiget, samtidig som man skar bort en fremtrædende utvekst paa det nuværende system, saa staar dog endnu en meget væsentlig ting igjen. Jeg sigter her til den fornærmedes adgang til at ta sin engang fremsatte klage tilbake.

Som foran nævnt vilde det under nutidens opfatning av lovbruddet og dets bekjæmpelse være til det yderste sneversynt at betragte retten for den fornærmede til at se sin fornærmer straffet som en hovedsak ved den kriminelle retspleie. Man har git ham adgang til en forhaandsuttalelse, som i et stort antal saker blir absolut avgjørende, og man har skjænket ham overflødig tid til at overveie, om han vil avgi denne uttalelse. Dermed skulde man tro, at den krænkede privatpersons interesser var skedd fyldest nok. Om nogensinde ellers skulde man dog tro, at naar han først hadde indgit sin klage og sat det offentlige i bevægelse, da maatte bordet fange.

Som man vet, er det paa ingen maate saa.

Allerede tidligere antok man, at en indgit klage kunde tages tilbake indtil tiltalebeslutning var reist. Dette blev uttrykkelig bestemt ved straffepoceslovens § 84 og yderligere

stadfæstet ved den nye straffelovs § 82, som dog tillater at begjæring om paatale ogsaa senere med virkning kan tages tilbage, naar det gjælder straffbare handlinger mot nogen av den skyldiges nærmeste samt overfor ægteskapsbrud, brud paa ægteskapsløfte og visse forgaaelser av husbond eller tjener i deres gjensidige forhold. Jeg skal imidlertid her forbigaa disse undtagelsesbestemmelser, som er begrundet i, at en motsat ordning vilde kunne medføre sprængning av forhold, som begge parter kan ønske fortsat.

Tilbake staar da hovedregelen, der sætter den offentlig iverksatte tiltale som sidste termin for klagens tilbaketa-gelse.

Det er ikke let at indse nødvendigheten eller engang ønskeligheten av at opretholde en slik regel. Jeg bortser her selvfølgelig fra, at der rent undtagelsesvis kan indtræffe tilfælde, da der endog paa en straffesaks allersidste trin kan være fuld grund til at la tiltalen falde. Efter norsk ret har imidlertid paatalemyndigheten vid adgang til endog uten den fornærmedes anmodning at gjøre dette, og man bør ikke tvile paa, at denne adgang vil bli brukt. Men i det hele tat gir bestemmelsen anvisning paa en viss flot og skjodesløs omgang med de offentlige myndigheter, ikke at tale om, at den yderligere forlænger den allerede før mer end tilstrækkelige forældelsesfrist.

Grundene til denne adgang til at tilbakekalde den fornærmedes klage falder i det væsentlige sammen med dem, der gir ham klageretten. Den samme tvil om nødvendigheten av overhodet at opretholde denne ret i dens nuværende omfang gjælder da ogsaa tilbakekaldelsen, bare i desto sterkere grad.

Der er særlig to grupper av saker, hvor spørsmålet er praktisk.

Den første utgjøres av dem, hvor den rent økonomiske side spiller den væsentligste rolle. Det er da først og fremst de almindelige bedragerier, hvortil kommer naskeri, likesom hæververk ogsaa falder ind under denne kategori. Det

fælles grundtræk ved alle disse er, at det for den forurettede i første række er om at gjøre at faa sit tap erstattet, mens ønskeligheten av at se den skyldige straffet staar for ham som noget forholdsvis likegyldig. Meget ofte er da ogsaa forholdet ved den hyppigste forgaaelse, bedrageriet, av saadan art, at det nærmer sig almindelig gjæld. Av denne grund er det ogsaa forstaaelig, at det offentlige ikke ser nogen tvingende interesse i at skride ind, men overlater de to parter sig imellem at ordne sit mellemværende. Kun hvis den skyldiges optræden tar præg av professionelt, saaledes at den faar karakter av samfundsskadelig, bør det offentlige ha ret til endog uten nogen klage at ta sig av ham, en ret som nu er hjemlet i den nye straffelovs § 279.

I det øieblik, den fornærmede gjør bruk av sin klageret, maa imidlertid forutsætningen om et mindelig opgjør ansees som opgit fra hans side. Da det nu som nævnt maa forutsættes, at betalingen, erstatningen, for ham er det principale, tør man ogsaa gjøre ham den ære at forutsætte, at han paa forhaand har gjort alt hvad der stod i hans magt for at faa den skyldige til at gi erstatning. Han har nu overgit sin sak i rettens haand, og dermed burde ogsaa hans befatning med den være innskærket til for retten at avgi de forklaringer, som avkræves ham under vidneansvar. Det motsatte indeholder i virkeligheten ikke andet, end at ogsaa det offentlige gaar med paa den opfatning, at anmeldelsen kun er et skræmmeskud, som ikke er absolut alvorlig ment, en advarsel til debitor om, at nu maa han virkelig ta sig sammen og gjøre sin skyldighet. Praktisk set ytrer tilbakemeldelsesretten sig som en utnyttelse av politi og forhørsret som inkassator for usikre fordringer, en manøver, der for enhver, som har hat adgang til at kike bak kulisserne, uvilkaarlig præsenterer sig som et høist uværdig spil. Er til al yderlighet forholdet sat slik paa spidsen, at den skyldige er indsat i varetægt, kan det overhodet knapt nok karakteriseres, saafremt der hos den fornærmede endnu er en tanke om at ville ta sin klage tilbake i tilfælde av be-

taling. Her er tommeskruerne ikke bare lagt paa, men skruen dreiet til det yderste. Nu mobiliseres alt hvad der heter slægt og formaaende venner for at skrape sammen til det minimum av løsepenge, der forlanges for at la saken falde uten at fæste forbrydernavnet paa skyldneren ved en dom. —

Ved den anden hovedgruppe av saker er ikke forholdet stort anderledes. Den omfatter de forgaaelser, hvor den private paataleret væsentlig er grundet i den betragtning, at en offentlig forfølgelse vil kunne virke kompromitterende for klageren selv. Det vil da si for det første visse sædelighetssaker og dernæst saker angaaende legemsfornærmelse. Ved de første er det den formodede krænkelser av vedkommendes blufærdighet, som spiller den fornemste rolle, ved de sidste den nærliggende mulighet av, at den fornærmede selv ved sin optræden helt eller delvis er skyld i den medfart, han har lidt. Fælles for alle disse saker er det moment, at det fornærmelige i handlingen i høi grad beror paa den fornærmedes egne personlige egenskaper, paa om han eller hun selv i sin person fremtræder slik, at de billigvis har krav paa lovens beskyttelse mot den paastaaede krænkelser. Der er jo en himmelvid forskjel paa en utugtig tilnærmelse overfor en ung, uskyldig pike og den samme handling utøvet mot en professionel glædespike. Og en skramme paa en gammel slagsbror bør dog altid veie mindre end et vansirende ar i en smuk kvindes ansigt. Der vil overhodet ved disse handlinger uvilkaarlig forefindes en grænse nedad, under hvilken det vanskelig lar sig gjøre at vinde gehør for nogen klage.

Men hvordan nu dette er, saa beror dog ved alle disse handlinger den private paataleret i sin grund paa formodningen om det pinlige for den fornærmede ved at se saken trukket frem for offentligheten. I det øieblik dette allikevel er skedd, og vel at merke efter den fornærmedes eget ønske, maa al tale om det kompromitterende ved saksbehandlingen forstumme. Den blufærdige har selv trukket sløret tilside,

og slagsbroren, som tilfældigvis er blit underlegen og har faat den slemmeste medfart, har nu engang overladt opgjøret i det offentliges haand og derved blottet sig selv. Derved er ikke mer at gjøre, og tilbakekaldelsen er forsaavidt til ingen nytte. Hvis den da ikke ogsaa ved disse saker er frukten av en akkordering om at lægge den klingende mynt som et dulmende plaster paa den tapte ære eller den saare krop. Men til den slags opgjør skulde det offentlige være en saa meget mindre villig medhjælper, som jo her ikke det økonomiske er sakens egentlige gjenstand. Den blotte mistanke om at vedkommende skulde ha sikret sig betaling for at ta sin lovlige og velbegrundede klage tilbake burde tvertom være et sterkt moment i retning av under enhver omstændighet at søke saken fremmet uten skaansel til nogen av siderne. —

Som forholdet nu er, med den privat fornærmedes principale paataleret over et vidt felt av kriminelle forgaaelser og hans omtrent ubetingede adgang til at kalde sin paatale tilbake ialfald paa sakens foreløbige stadium, skulde man anta, at hans interesser maatte være varetat saa meget, som nogen rimelighet kan tilsi.

I realiteten beholder imidlertid den fornærmede sit herredømme over spørsmålet straf eller ikke straf meget længer, ja jeg drister mig til at paastaa, at hans indflydelse strækker sig over den hele rettergang eller kanske endnu længer.

Det er for det første ikke uset hos os, at tiltalen utfærdiges i betinget form. Kanske ikke netop saaledes, at den gjøres direkte avhengig av den fornærmedes direkte tilfredsstillelse, men høist sandsynlig under paavirkning av en underhaandsavtale med den skyldige selv eller nogen anden, der har magt og midler til ialfald at kjøpe den fornærmedes forbøn og tilgivelse. Og at denne altid vil veie tungt i vægtskaalen hos en paatalemyndighet, der ønsker at optræde humant og med moderne anskuelser paa det strafferetslige omraade, er baade forstaaelig og tilgivelig. Men da er jo

veien ogsaa paa dette senere stadium av saken banet for de samme underhandlinger og akkorderinger, som skulde være endelig strengt ved tiltalens utfærdigelse.

Selve dommen gives nu ofte, og det med rette, som betinget. Og en ganske almindelig betingelse er det, at den skyldige, navnlig i saker av økonomisk natur, gir den fornærmede erstatning. Mot principet er her ikke noget at indvende. Det er et smukt utslag av tidens retsopfatning, at navnlig den første gang tiltalte gives en chance, forinden han gjennom straffen faar det endelige præg av forbryderen. Men da maa det ogsaa være in confesso, at den satte betingelse virkelig er blit opfyldt, og at der ikke staar nogen utvei aapen for et maskepi mellem den dømte og den fornærmede, saa at de bak autoriteternes ryg faar adgang til at omgaa dommen. Denne er jo her ikke nogen civil retsavgjørelse, som alene fastslaar forholdet mellem de to procederende parter, i hvilket fald det vilde være klart, at adgangen til at forlike sig staar like aapen efter som før den faldne dom. Den er helt igjennem av kriminel art, og dens strafferetslige følge er kun gjort avhængig av et faktum, som skulde være unndradd fra enhver overenskomst parterne sig imellem. Men hvem kan garantere, at der ligger nogen realitet i den kvittering, som den fornærmede utsteder længe efter dommen, kanske ikke saa ofte efter en indgaat overenskomst om et passende avslag paa »gjældsfordringen«, som ialfald efter at den indignation og retfærdige vrede, der i sin tid drev ham til at anmelde forbrydelsen, nu har veget pladsen for en virkelig medfølelse med den ulykkelige eller endog for anger over de altfor strenge følger av et øiebliks ophidselse. Paatalemyndigheten vil i 9 av 10 tilfælder nøie sig med den nøkne kvittering, som vedlægges sakens akter. Jeg vet ialfald aldrig at ha set den bekræftet ved nogen avhøring under vidnes ansvar av den fornærmede.

Nu er det naturligvis bare glædelig, at en og anden stakkar paa denne maate gaar fri for straf, især naar han virkelig i en ganske lang tid har vist god opførsel og saa-

ledes git tilkjende, at han har til forsæt at leve et ordentlig liv. Men saalænge ikke den i dommen satte betingelse virkelig og bevislig er opfyldt, er heller ikke dommen skedd fyldest, al anden ædel stræben ufortalt. Og det er og blir en utilbørlichkeit, at en selvtiltat benaadningserklæring fra den fornærmedes side kan træde istedetfor en lovlig akt, grundet paa en til alle sider upartisk undersøkelse av den dømtes forhold, — ogsaa, men ikke bare, overfor sin erstatningsplikt.

I det foregaaende har jeg søkt at eftervise rækkevidden av den privatfornærmedes indflydelse paa en kriminel sak. Men jeg kan ikke slutte disse bemerkninger uten at komme lidt nærmere ind paa et punkt, som særlig har sprunget mig i øinene under min virksomhet. Det er spørsmålet om tilstedeligheten av overhodet nogensinde med bindende virkning at ta tilbake nogen begjæring om tiltale, naar denne har ledet til anvendelse av varetægtsfængsel paa den formodet skyldige.

Naar en lovovertrædelse er begaat og den derved krænkede har indgit sin anmeldelse og begjæring om tiltale mot den, han mistænker, staar paatalemyndigheten fra først av ganske neutral overfor disse to parter. Finder den saa mistanken tilstrækkelig begrundet, blir den anmeldte sigtet, noget som i virkeligheten mangengang er til hans gavn, idet han da baade opnaar processuelle fordeler og desuten faar anledning til, om mistanken viser sig falsk, at slaa den til jorden. Jeg skal villig indrømme, at disse fordeler er av dem, som man helst vilde betakke sig for. Men det er nu engang saa, at ingen kan vite sig sikker mot at bli mistænkt for en slet handling, naar først omstændighetene foier sig uheldig for ham. Og det er da baade tryggere og ihvertfald billigere at la det offentlige overta bryderiet med sakens opklarelse end selv at skride til et injuriersøksmaal for at komme et rygte tillivs, som ellers kunde undergrave ens gode navn og rygte.

Denne det offentliges neutralitet ophører egentlig først

ved tiltalebeslutningens utfærdigelse. Ti ved denne tilkjendegir paatalemyndigheten, at den efter den iverksatte forundersøkelse er kommen til det resultat, at sigtelsen var vel begrundet.

Anderledes, hvis anmeldelsen leder til den mistænktes arrestation.

Her har det offentlige, gjerne paa sakens allerførste trin, tat sit parti. Arrestordren er en aktion, som ikke er at komme forbi, den brutale sikrelse av selve personen, som vistnok fremdeles paa papiret forbeholder ham alle de samme processuelle lettelser og forsvarsmidler, han hadde som fri mand, men som i virkeligheten indsnevrer dem til det minimum, der staar den fængslede aapen. Han sættes derhos ind i det samme fængsel, i hvilket der avsones straf, side om side med dømte forbrydere, og den tiltale, som i sin tid blir utfærdiget mot ham, er forsaavidt en likegyldig akt, som han allerede fra fængslingens øieblik i den almindelige opinion staar som forbryderen. Og samtidig som loven indrømmer varetægtsfangen en række begunstigelser under fængselsopholdet og i principet kun berøver ham de beskjæftigelser og bekvemmeligheter, som strider mot selve fængslingens øiemed eller god orden, saa er det dog et bedrøvelig faktum, at dette kun er til gunst for de yderst faa, som har midler til at skaffe sig disse luksusartikler. Det store flertal maa dele straffangens spartanske kaar, samtidig som deres familier kanskje foruten forsmædelsen og skammen lillike maa lide den rene nød.

Dette er den materielle side af saken. Den juridiske er, som man skal se, ikke stort lysere.

Anvendelse av varetægtsfængsel er efter sit begreb en helt ut offentlig forføining. Det fremgaar bl. a. ogsaa derav, at den fængslede snarest skal fremstilles for vedkommende dommer, som har den absolute adgang til paa stedet at løslate ham, hvis han ikke finder tilstrækkelig grund til at opretholde paagripelsen. Det er aldrig overladt den privat fornærmede at fordre varetægtsfængsel anvendt, og han har

heller ikke noget middel til at hindre retten fra at løslate den person, som han ønsker tiltalt og straffet. Naar allikevel loven gir ham adgang til at ophæve fængslingen, er dette tilsyneladende en konsekvens av den befoielse, der er git ham over paatalen. Det klinger jo ganske overbevisende, at hvor der ikke længer foreligger nogen paatale, der er der heller ikke længer nogen sak og kan altsaa heller ikke være tale om nogen fængsling av den anmeldte.

Det er dog ikke saa ubetinget sikkert. For det første kan der jo altid — trods frafaldelse av paatalen — være spørsmal om at undersøke, om der ikke for det offentlige er grund til at opretholde den av almene hensyn. I dette tilfælde vil der i almindelighet være samme berettigelse til at fastholde fængslingskjendelsen ogsaa efterat den fornærmede har frafaldt sin klage.

Men hertil kommer ogsaa andre momenter av betydelig vægt, som ialfald gjør det yderst tvilsomt, om der ikke ved at gi den fornærmede en ofte ubetinget løslatelsesret, kan gjøres den sigtede uret.

Loven har stillet varetægtsfængslet i et vist forhold til straffen. Den domfældte har, naar han ikke selv har foranlediget fængselsopholdet, krav paa at faa varetægtstiden bragt i avdrag i den forskyldte straf, saa at denne endog helt kan ansees avsonet (straffelovens § 60, jfr. straffeproclovens § 475). Det vil si, at loven selv erkjender, at varetægtsfængslet staar straffængslet meget nær i karakter. Og det vil fremdeles si, at den fornærmede i et givet tilfælde vil ha det i sin magt ved at trække tiden ut for sin tilbakekaldelse av paatalen i en sak, hvori den sigtede silter arrestert og som efter sin art kræver ganske lange undersøkelser, helt at la ham utholde sin straf i form av varetægtsfængsel, for saa omsider at slaa en strek over det hele ved endelig at komme med sin tilbakekaldelse. Den sigtede staar her i virkeligheten retløs. Han taper den adgang, han ellers vilde ha, til at se saken avgjort ved endelig dom, en avgjørelse, der for ham betød enten oieblikkelig løsladelse paa

grund av den idømte strafs avsoning ved varetægt eller frifindelse. Denne sidste maa man jo altid regne med.

Men han kan tape endnu mer. Loven (straffeprocenlovens § 469) tilkjender paa forlangende den, mot hvem forfølgelsen indstilles, eller som ved dom frifindes, erstatning av statskassen, naar de for hans forøvelse av handlingen fremførte beviser er gjendrevet. Det kan neppe ansees tvilsomt, at denne adgang til erstatning bortfalder, naar den privat fornærmede frafalder sin paatale uten at der er blit adgang til at gjendrive hans paastand om den fængsledes skyld. Og om nogen erstatning hos anmelderen for det lidte velfærdstap vil der bare kunne bli tale, hvis denne kan overbevises om en falsk anklage, men da i en ny sak, under hvilken allsaa rollerne helt byttes om. Nogen ret til trods den frafaldte paatale at forlange sin sak fortsatt indtil endelig dom avgjør spørsmålet skyld eller uskyld har vor lovgivning som bekjendt ikke tillagt den sigtede.

Naar til alt dette kommer den omstændighet, at der paavæltet det offentlige omkostninger, som der ingen adgang er til at fordre garanteret av klageren, bl. a. fordi dette vilde gi den mere bemidlede et uberettiget fortrin, er det klart, at paatalemyndigheten maa være yderst forsiktig i at anvende varetægtsfængsel i saker, som er avhengig av den privat fornærmedes optræden. Der er heller ingen grund til at paastaa, at man ikke anvender denne forsigtighet. Og dog er der hele grupper av saker, i hvilke en erfaren fængselsmand med uhyggelig sikkerhet tør forutsi, at den iverksatte varetægtsarrest vil bli ophævet uten sakens yderligere forfølgelse. Det er først og fremst visse slags bedragerisaker, hvor den personlige arrests betydning som det sidste skræmmeskud træder ganske skarpt frem, og dernæst de ikke faa tilfælder av familietvistigheter (koneplagere), hvor adgangen til at paakalde politiets hjelp og forlange den skyldige fængslet ligger saa nær for haanden og gripes saa altfor let. Om den første slags saker har jeg uttalt mig tidligere. Til de sidste skal jeg bare gjøre den bemerkning, at det fore-

kommer mig tvilsomt, om ikke en nats ophold i en politi-arrest ofte vilde virke avkjølende nok paa den gjerne av alkohol paavirkede urostifter. Ved at gjøre paastand paa straf og fængsel skapes sikkert allfor ofte et forhold værre end det, som laa forut. Den sigtede, som blir losladt, vender snarest tilbake med hjertet opfyldt av nag og bitterhet over den stedfundne offentlige indblanding i hans huslige forhold, og hvor der tidligere i det høieste kunde være spørsmaal om gjensidig trætte og leilighetsvise utbrudd av den udannede mands brutalitet, kan nu krænkelser avsettes i et had, som truer like til motpartens liv. Der er i disse saker, mer end i de fleste andre, god grund til at la den fornærmede parts tilgivelse — den kan jo ha saa mange aarsaker — være et veiledende moment ved dommerens avgjørelse, men heller ikke mer. —

Det var et hovedprincip ved vor nye straffeprocesslov, at den sigtede blev stillet som part overfor den offentlige paatalemyndighet, der optræder paa det krænkede samfunds vegne. Han fik en parts rettigheter og tilsikredes hans forsvarsmidler, der i principet ikke skulde indskrænkes mer, end det efter sakens natur er nødvendig overfor den faktisk foreliggende situation.

I dette klare princip, om hvis retfærdighet der til dato ikke er fremført nogen overbevisende tvil, er der ved reglernes om den privat-publike paatale slaat en dyp revne. Den fornærmede er efter begrepet et vidne, ganske vist ofte hovedvidnet, men skulde heller ikke være noget mer fra det øieblik, han har leveret sin sak i øvrighetens haand. Det er en inkonsekvens, et brud paa lovens anordning, naar dette vidne tillægges en indflydelse, som i like grad kan krydse begge de to parters vilje og bestemmelsesret. Og det er en utilbørlichkeit, naar den alvorlige akt, som utspilles ved kriminalrettens skranke, skal kunne avbrytes ved arrangementer av nogensomhelst utenforliggende art, eller gjøres avhengig av enkeltmands sentimentalitet eller hævnjærighet.

Denne revne bør stoppes.

Den fornærmede har hat sit avgjørelsens store øieblik, da han indgav sin begjæring om offentlig tiltale og straf, likesom den skyldige hadde sit dengang han forgik sig mot loven. Begge faar ta konsekvensen av dem, hver paa sin kant og helt ut.

Anmeldelsen bør, om den ogsaa fremtidig skal opretholdes i sin nuværende utstrækning som betingelse for offentlig tiltale, være det Rubikon, over hvilken der ikke gives nogen vei tilbake. Og ihvertfald bør den regel lovfæstes, at en ved offentlig kjendelse stadfæstet varetægtsordre danner den sidste, uoverstigelige grænse for den privat fornærmedes indflydelse paa nogen kriminel sak.